

поєднання інтересів індивіда, держави і суспільства, утвердження добра, недопущення зла;

— створення умов для формування в суспільстві чітких ідейно-світоглядних, ідеологічних, моральних та правових орієнтацій населення, недопущення механічної деідеологізації, духовно-правової порожнечі, морального та юридичного вакууму, розвиток базових принципів української національної правової системи, її правової доктрини на таких засадах правової ідеології, моральної і правової культури, які були б зрозумілі, доступні не тільки фахівцям, а й широким верствам населення, стали б для нього основою морального і правового світосприйняття.

Література

1. *Алексеев С. С.* Философия права. — М., 1999. — 336 с.
2. *Гегель Г.-В.-Ф.* Работы разных лет.: Т. 2 — М., 1973. — 340 с.
3. *Опришко В. Ф., Шульженко Ф. П. та ін.* Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави: Монографія / За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. — К.: КНЕУ, 2006.
4. *Скуратівський А. В.* Взаємозв'язок правової культури і соціального буття в процесі суспільної трансформації // Право України. — 2004. — № 1. — С. 118—122.
5. *Соловьев Э. Ю.* И. Кант: взаимодополнительность морали и права. — М., 1992. — 352 с.

Г. О. Федоренко, канд. юрид. наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗА НОВОЮ СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНОЮ ПАРАДИГМОЮ

У Рекомендаціях науково-методичної конференції професорсько-викладацького складу університету (05—08.02.2008 р.), що закріплені в Ухвалі Вченої Ради КНЕУ імені Вадима Гетьмана від 28.02.08 р., наголошується *на переході* у наукових дослідженнях та у викладанні економічних дисциплін *до засад нової си-*

стемно-синергетичної парадигми вивчення економічної сфери суспільства і забезпеченні нових методологічних засобів перебудови змісту економічної освіти.

Розгляд цієї нової парадигми суспільствознавства на сьогодні знаходиться в центрі особливої уваги вченого світу, оскільки проблеми, пов'язані з нею, безпосередньо впливають на переосмислення предмету та методології дослідження і вивчення усіх суспільних наук [1].

Слід зазначити, що у літературі синергетика розглядається, як наука про самоорганізаційні соціальні процеси, що представляє собою *нове світосприйняття, яке, насамперед, змінює акценти у співвідношенні закономірного та випадкового*; в результаті *виникає нове розуміння випадку як самостійного фактору біологічної та соціальної еволюції, визнання його значимості у самоорганізаційних процесах*. А, отже, мова йде про зміну парадигми суспільних наук щодо їх предмету та відмову від попереднього категоричного і повного визнання пріоритетності *закономірного у його співвідношенні з випадковим, а також про переосмислення діалектики, можливо, як одного із приватних методів синергетики* [2, с. 45] *На відміну від діалектики, яка дає речово-матеріальну модель світу, синергетика, вивчаючи самоорганізаційні процеси, які відбуваються у складних відкритих системах, надає інформаційно-комунікативну модель світу, першоджерелом якої є духовний світ людини*. Самоорганізація — системоутворююча категорія синергетики. Суспільство є відкритою самоорганізаційною системою, яке здатне обмінюватися інформаційною енергією з оточуючим світом.

Так, зокрема, *одним із сучасних проявів нової системно-синергетичної парадигми вивчення економічних процесів є існування теорії неінституціональної економіки, яка, вторгаючись у сферу інших наук про суспільство — права, соціології, психології, політики тощо, використовує традиційні мікроекономічні методи аналізу, намагаючись дослідити різноманітні суспільні відносини саме з погляду раціонально мислячої «економічної людини»* [3, с. 520].

Варто зауважити, що *в основі радянської парадигми вивчення суспільних процесів* знаходилася відкрита К. Марксом та Ф. Енгельсом *визначальна значимість економіки у розвитку суспільних відносин* як найвидатніше досягнення суспільних наук, за яким розвиток політичних, державних і правових явищ зумовлено саме *матеріальним життям суспільства, що, своєю чергою, зумовлює пріоритетність бази* *у відносно надбудови, буття відносно сві-*

домості, тобто матеріалістичних теорій по відношенню до ідеалістичних.

В результаті такого підходу була виявлена необґрунтованість притаманних буржуазній науці *ідеалістичних уявлень* про суспільство; представники марксистського підходу доводили, що суспільство являє собою систему відносин, які історично виникають між людьми *на основі відповідного способу виробництва*, що представляє єдність продуктивних сил і виробничих відносин. У цій системі суспільних відносин *головними і визначальними є лише виробничі, економічні відносини.*

При цьому така категоричність марксистської доктрини щодо пріоритетності економіки впливала і на визначення предмету суспільних наук, обмежуючи його, в цілому, вивченням закономірностей функціонування та розвитку суспільства. При цьому наголошувалося, що на відміну від законів природи закони суспільства виявляються через свідому діяльність людей, які прагнуть до реалізації своїх цілей. Але лише на пересічному рівні хід суспільного розвитку уявляється як хаотичне нагромадження подій, які стали наслідком більш або менш випадкового збігу обставин; як вказував Ф.Енгельс, там, де на поверхні відбувається *гра випадку*, там ця випадковість завжди виявляється підкореною внутрішнім, прихованим законам.

Як відомо, за офіційною доктриною саме відповідні *об'єктивні закономірності* є центральним елементом предмету суспільствознавства. Зокрема, *загальні закони* розвитку суспільства спрямовані на розкриття сутності суспільного життя, характеризуючи суспільство як цілісну систему, визначаючи її розвиток і функціонування; *специфічні закони*, навпаки, притаманні окремим соціальним явищам, характеризують специфічну сутність цих явищ, їх відмінність одне від одного; оскільки знання лише загальних законів суспільного розвитку ще не дає можливості визначити конкретні особливості окремого суспільного явища, останні мають свої специфічні, відносно самостійні закони функціонування та розвитку; і загальні, і специфічні закони існують не поруч, не паралельно, а взаємопроникаючи, взаємодіючи між собою, зберігають при цьому своєрідний характер.

У зв'язку з цим *суспільна наука, як єдина, цілісна за своєю глибинною сутністю, розподіляється на цілий ряд відносно самостійних наук*, залежно від того, яку групу суспільних явищ та їх специфічних *закономірностей* кожна з них вивчає.

В системі суспільних наук економічна наука, загалом, найбільш тісно взаємопов'язана з юридичною наукою, оскільки пред-

метом останньої є держава і право як найважливіші регулятори та інструментарії економічних процесів у суспільстві.

Загальна теорія держави і права (надалі — ТДП) є фундаментальною юридичною наукою і за офіційною доктриною в системі юридичних наук виділяється, насамперед, тим, що покликана вивчати загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права, та пов'язаних з ними суспільних відносин [4]. Необхідно підкреслити, що позиції фахівців щодо питань, пов'язаних із переосмисленням закономірного і випадкового в межах предмету ТДП, загалом, не співпадають; оскільки деякі з них вважають, що ТДП, як і будь-яка інша суспільна наука, має вивчати не лише закони, але й випадки, оскільки в реальному житті поруч з першими діють і останні [5, с. 238]; інші ж, навпаки, дотримуються консервативної точки зору, обґрунтовуючи її тим, що синергетику не треба зводити до науки про роль випадку в еволюційному розвитку, ставлення до якого у сучасній ТДП достатньо однозначне, оскільки базується на діалектичному матеріалізмі [6, с. 5].

З метою аналізу вказаних підходів, варто, мабуть, передусім, пригадати той зміст, що вкладався в поняття «випадок» у процесі становлення багатьох державно-правових систем сучасного світу; (в пер. precedent — це *випадок*, що мав місце в минулому і є прикладом або підставою для аналогічних дій на сучасному етапі); приміром, сім'я загального права, як відомо, має яскраво виражений «казуальний» характер, оскільки це система домінування «прецедентного» права і повної, або майже повної відсутності кодифікованого права [7, с. 119]. Саме судові *прецеденти* як прояв вирішення певних індивідуальних, *суб'єктивних*, персоніфікованих *спорів-випадків* стали витокami сім'ї загального права, до якої на сьогодні відносять одну третину земної кулі. Як відомо, Законом України від 17.07.97 р. № 475/97 була ратифікована Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, а, отже, прецедент було визнано одним із джерел права і в Україні.

Центральна ідея синергетики полягає у тому, що порядок виникає із хаосу. Нестабільність буття розглядається як така, що зумовлена постійним «вічним обміном інформацією між суб'єктами, завдяки чому і здійснюється соціокультурна еволюція» [8, с. 37]. Отже, хаос у рамках соціосинергетичних моделей наділяється творчим початком, здатністю творення нового порядку. Фактично йдеться про *духовний стрижень процесів соціального упорядкування, оскільки в основі усіх структур, пов'язаних із са-*

моорганізацією суспільства, знаходиться духовність, як сутнісна ознака природи людини.

У зв'язку з цим, на нашу думку, в умовах інтенсивної інформатизації та глобалізації, що призводить до трансформації державно-правової дійсності, переосмислення закономірного і випадкового за новою системно-синергетичною парадигмою в межах предмету ТДП як фундаментальної юридичної науки, видається особливо актуальним.

Виходячи з того, що синергетика дозволяє дещо зовсім по-іншому подивитись на хаотично-суб'єктивні процеси, як прояви «випадковості», у їх співвідношенні та взаємозв'язку з об'єктивними процесами, як проявами «закономірності», варто, передусім, ще раз розкрити зміст поняття «державно-правової закономірності». У літературі державно-правова закономірність визначається як об'єктивний, необхідний, суттєвий для певних умов, загальний і сталий зв'язок державно-правових явищ між собою, а також з іншими соціальними феноменами, який безпосередньо обумовлює і впроваджує якісну визначеність цих явищ, що проявляється в їхніх юридичних властивостях [9, с. 164], оскільки виявити закономірність — значить дослідити сутність певного державно-правового явища [10, с. 10]. Крім того, надається класифікація видів державно-правових закономірностей за певними критеріями; так, зокрема, *за змістом або типом зв'язку* виділяються генетичні (закономірності виникнення державно-правових явищ), структурні (закономірності побудови, формування, організації державно-правових явищ, наприклад, зв'язок між елементами юридичної норми), функціональні (закономірності «життя», взаємозв'язку, взаємовпливу державно-правових явищ; приміром, зв'язок між матеріальними і процесуальними юридичними нормами), закономірності зміни, розвитку державно-правових явищ та ін.

З приводу цього, на нашу думку, «державно-правовий випадок» може бути визначений як прояв *такого суб'єктивного, конкретно-індивідуального зв'язку* державно-правових явищ між собою, а також з іншими соціальними феноменами, що зумовлює якісну визначеність цих явищ, яка виявляється в їх юридичних властивостях.

На нашу думку, саме з суб'єктивних чинників слід розпочинати дослідження багатьох проблем, пов'язаних з виникненням багатьох державно-правових явищ (генетичні суб'єктивні, конкретно-індивідуальні зв'язки). Приміром, у літературі з випадком пов'язують саме *особисту харизму політичного лідера, держав-*

ного діяча, обгрунтовуючи ці твердження, *безпосереднім її відношенням до легітимності (визнання) тієї чи іншої державної влади*, (яка, за словами М. Вебера, є такою, що має тріаду характеристик — легальність, наслідування традиціям та харизма) [11, с. 238].

Як відомо, *духовність* — це виключна ознака людини, яка відрізняє її від інших живих істот на Землі, а також її *суб'єктивно-харизматична ознака*, яка саме і виділяє її як особливу індивідуальність у суспільстві.

У радянській науці проблеми харизми були розвинуті ідеологемами про роль особистості в історії. При цьому, на нашу думку, можна навести безліч прикладів, коли *на хвилі об'єктивного процесу* розвитку державно-правових реалій з'являється *особистість*, яка змінює увесь її *об'єктивно-необхідний напрямок руху*, *закладаючи при цьому засади нового порядку*. Варто з приводу цього звернутися до творів видатного французького просвітника Ж.-Ж. Руссо, зокрема, до — Трактату «Про суспільний договір або принципи політичного права» (розділ «Про закон»).

Ж.-Ж. Руссо, аналізуючи *природу народного волевиявлення* в процесі прийняття законів як «рішень загального характеру», вказує на те, що лише «загальна воля накладає зобов'язання на конкретних осіб». Розглядаючи загальну волю народу як критерій наявності відповідних об'єктивних процесів функціонування політичної системи, він, крім того, вказує на певні закономірності її розвитку: «У народів, як і в людей, існує пора зрілості, якої потрібно дочекатися, перш ніж підкоряти їх законам»; іншими словами, розвиток будь-якого соціального організму та будь-якої політико-правової його організації має відбуватися за об'єктивними, природньо-еволюційними законами. А далі видатний французький просвітник, з нашої точки зору, як раз і наводить приклад появи такого «державно-правового випадку» (як «конкретної харизматичної постаті»), котрий, з'явившись *на хвилі об'єктивно-необхідних зв'язків у процесі* розвитку державно-правових реалій, *може змінити увесь його поступальний рух*, (тобто, виявитися таким, що не підкорюється внутрішнім, прихованим законам цього процесу); зокрема, Руссо, зауважує: «*Росіяни ніколи не стануть, справді, цивілізованими, оскільки зазнали на собі вплив цивілізації надто зарано і невчасно. Цар Петро володів талантами наслідувальними, у нього не було справжнього генія, такого, що творить і створює все із нічого. Деяко із створеного ним — було добре, більша ж частина — була недоречна. Він зрозумів, що його народ був диким, але зовсім не зрозумів, що народ*

ще не дозрів для установ громадянського суспільства... Він бажав спочатку створити німців, англійців, коли треба було по-чати з того, щоб створити росіян. Він перешикодив своїм підданним стати коли-небудь тими, чим вони могли би стати, переконавши їх, що вони є тими, чим вони не являлись» [12, с. 263].

На нашу думку, явище «державно-правового випадку», може, в повній мірі, знаходитися в основі відповідних причинних зв'язків у процесі формування певної моделі організації та взаємовідносин вищих органів державної влади і управління. Приміром, сьогодні Україна здійснює низку заходів, аби увійти до європейських структур, бути схожими на розвинуті демократичні, європейські держави, які, загалом, є парламентсько-президентськими республіками. І тому багатьом фахівцям «є незрозумілим, чому ми намагаємося ревізувати конституційні зміни, і залишатись і надалі президентсько-парламентською республікою» [13, с. 4].

Крім того, аналізуючи причини гальмування того, насправді, «небаченого суспільно-політичного ентузіазму людей, що спостерігався в період помаранчевих подій в Україні 2004 р. і певний час після них», передусім, слід також відмовитися від категоричного і повного визнання пріоритетності *закономірного як об'єктивного у його співвідношенні з випадковим як суб'єктивним*. У літературі, розкриваючи зміст цих проблем, насамперед, виділяють «серйозні прорахунки у кадровій політиці», за яких було «немало прикладів, коли на перші ролі керівників призначались люди, які належали лише до певної політичної партії, але не мали достатньої фахової підготовки, досвіду роботи, не згадуючи вже про їх організаторські здібності» [14, с. 4].

Іншими словами, саме з суб'єктивних чинників слід розпочинати дослідження багатьох проблем, пов'язаних з виникненням багатьох державно-правових явищ, оскільки аналіз їх першоджерел свідчить про те, що «державно-правовий випадок» має бути представлений тим, чим він є, насправді, — *самостійним причинним зв'язком у процесі становлення та розвитку державно-правової дійсності*, а не формою прояву «державно-правової закономірності», або явищем, причина якого, ніби незначна і загублена серед інших, настільки, що її або не знайшли, або не зрозуміли.

А, отже, на сьогодні, в умовах інтенсивної інформатизації і глобалізації, нагальним є перехід до сприйняття державно-правових реалій, враховуючи, не лише об'єктивні їх прояви, які дає речово-матеріальна модель світу. На нашу думку, *витоки процесу пізнання суспільства і таких його найважливіших складових* —

як держава і право, мають розпочинатися саме з духовного стрижня процесів соціального упорядкування, тобто з врахування тих суб'єктивних механізмів і зв'язків державно-правової дійсності, які надає саме інформаційно-комунікативна модель світу.

Література

1. *Добронравов И. С.* Синергетика: становление нелинейного мышления. — К., 1990; *Ячменев Ю. В.* Нетрадиционные подходы в общей теории права: Критический анализ // Правоведение. — 2002. — № 1. С. 237—239; *Ветютнев Ю. Ю.* Синергетика в праве // Государство и право. — 2002. — № 4. — С. 64—69; *Венгеров А. Б.* Синергетика, юридическая наука, право // Сов. гос. и право. — 1986. — № 10; *Венгеров А. Б.* Синергетика и политика // Вась силы, сила власти: Сб. науч. тр. МГЮА., 1996. С. 42—60. *Должикова С. А.* Перспективы развития права: методологический аспект (синергетика). — Орел, 2007.
2. *Венгеров А. Б.* Синергетика и политика // Власть силы, сила власти: Сб. науч. тр. МГЮА., 1996.
3. Історія економіки та економічної думки: Курс лекцій / Авт.кол.: С. В. Степаненко (кер. авт. кол.), В. М. Фещенко, С. Н. Антонюк, Н. О. Тимочко та ін. — К.: КНЕУ, 2006. — 664 с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с. — С. 17; Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 368 с. — С. 10.
5. *Ячменев Ю. В.* Нетрадиционные подходы в общей теории права: Критический анализ // Правоведение. — 2002. — № 1. — С. 237—239.
6. *Должикова С. А.* Перспективы развития права : методологический аспект (синергетика). — Орел, 2007.
7. *Марченко М. Н.* Правовые системы современного мира.: Учебное пособие. — М.: ИКД «Зерцало-М», 2001. — 400 с.
8. *Мірошниченко М.* Системно-інформаційний підхід у дослідженні правової системи / Право України. — 2006. — № 8. — С. 35—38.
9. *Рабінович П. М.* Онови загальної теорії права та держави.: Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. — К.: Атіка. — 2001. — 176 с.
10. *Котюк В. О.* Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2005. — 592 с.
11. *Ячменев Ю. В.* Нетрадиционные подходы в общей теории права...
12. *Руссо Ж. Ж.* Про суспільний договір або принципи політичного права // Історія вчень про праву і державу: Хрестоматія для юридичних

вузів і факультетів / Уклад., заг. ред. — проф., д-р істор. наук Г. Г. Демиденко. — Харків: Легас, 2002. — 921 с.

13. *Опришко В. Ф.* Вступне слово // Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави: Монографія / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, О. О. Гайдунін та ін.; За заг. Ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. — К.: КНЕУ, 2006. — 702 с.

14. Там само.

В. Г. Чужикова, канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРАВА

Процес уніфікації та стандартизації освітніх моделей постіндустриальних країн світу передбачає розробку сталої науково-прикладної системи форм організації, інноваційних методів навчання. З огляду на це досить важливим є оптимізація використання всього інструментарію, який напрацьований сучасною педагогічною наукою, але разом з тим, необхідним залишається селектування основних педагогічних ідей (інновацій), їх експертна оцінка та параметральна валідність отриманих результатів.

Історія розвитку методичної думки не раз доводила незіставність та помилковість багатьох «технологій», які відстоювали малокомпетентні люди. Основною причиною методичних захоплень була невідповідність існуючих на той час методів навчання загальним потребам суспільства, яке розвивалося і прагнуло вдосконалення. В умовах сучасної трансформації освітніх технологій відбувається значне посилення трансферу освітніх послуг та їх аутсорсингу, який за своєю дією стає міжнародним, змінює свій локалізований характер та потребує оптимізації змісту, методів та форм організації навчального процесу у підготовці фахівців.

На нашу думку, задля успішної оптимізації змісту форм та методів навчання необхідно враховувати наступне:

- що саме оптимізуємо? (форми організації навчання, засоби, методи, навчальну базу тощо);
- селективні критерії (що має бути в основі: засвоєння обсягу продуктивних знань, розвиток практичних вмінь та навичок...);
- рівень уніфікації та стандартизації національної освітньої системи зіставлений з більш вдалими світовими аналогами;